

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2023

қамауға алындым, бірақ төрт рет үкімсіз қалдым, бірақ сонда да екі рет маған үкім шықты; бірінші-бес жыл; содан кейін-он. Алғашқы бестік сегізге айналды (1938-ден 1945-ке дейін), өйткені олар мені Норильсктен жібермеді.

Содан кейін олар мені майданға жауынгер ретінде жіберді. Бірақ мен жоғарылау құқығынсыз қызмет еттім, сондықтан менде ордендер мен медальдар ғана, тіпті алғыс хатым да жоқ. Соғыстан кейін, жоғарыда айтқанымдай, жалпы академиялық деңгейде қудалау болды. Сот отырысында прокурор: «Сауатты болғандықтан қауіптісің – 10 жыл аласың» деді. Мұның бәрі Хрущевке дейін, 20-съезге дейін жалғасты, содан кейін мен ақталдым» [8].

Лев Николаевич Гумилев төрт рет тұтқындалып, 14 жыл түрмелер мен лагерьлерде болды. 14 жылға оның жұмысын жариялауға тыйым салынды. Аты аңызға айналған евразияшыл, ғалымның айтуынша, ол «құқықсыз мемлекеттік құлдан- әйгілі ғалымға» дейінгі жолды жүріп өтті...

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі

1. https://kk.wikipedia.org/wiki/Лев_Николаевич_Гумилев
2. <https://www.gumilev-center.ru/paradoksy-lva-gumileva/>
3. Лев Николаевич Гумилев Библиографический указатель: Предисловие, составление, редакция А.Г.Каримуллина. Ответственный редактор- Р.И.Валеев. Казань, 1990.-31 с.
4. Ковальская С. Научное наследие Л.Н.Гумилева. Учебное пособие.-Астана: Фолиант, 2012. -160 с.-Серия «Мир Гумилева»
5. <https://runivers.ru/philosophy/chronograph/428281/>
6. <https://ok.ru/group53363049824363/topic/68397845116267>
7. Сергей Лавров. Лев Гумилев: Судьба и Идеи. –Москва: Айрис-Пресс, 2007. -588 с.
8. Законы времени. Интервью Л.Н.Гумилева // Литературное обозрение.-1990.-№3.

ӘОЖ 9/94

АЗИЯЛЫҚ ДЕПАРТАМЕНТТІҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯҒА ЭКСПЕДИЦИЯЛАРЫ

Есенжолов Д. С

darin.esenjolov777@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Тарих факультетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі - Жылқыбаев К.Д.

ХІХ ғасыр әлемдік тарихқа еуропалық саясаткерлердің, ғалымдардың, кәсіпкерлердің көзқарасы Азияның зерттелмеген және қол жетімсіз бұрыштарына байланған кезең ретінде енді. Орта Азия халықтарының табиғи жағдайларын, тарихын, этнографиясын, діні мен мәдениетін зерттеуге ерекше көңіл бөлінді. Бұл жұмбақ аймаққа деген қызығушылық оның сансыз байлығы, табиғи алтыны, таңғажайып нарықтары, құл саудасы, ерекше әдет-ғұрыптары, көшпелі өмірі, Хива, Бұхара, Қоқан хандықтары туралы қауесеттерден туындады. Әрине бұл жақын тұрған Ресей империясын қызықтыра бастады. Сондықтан Ресейдің патша әкімшілігі императорлық бұйрығымен Сыртқы істер министрлігіне 19 сәуір 1819 жылы Азия департаменті құрылады [1, 151 б.]. Тақырып өзектілігі бойынша отандық тарихта Ресей империясының Орталық Азияға жібергендігі туралы хабардар, бірақ орыс барлау экспедицияларын бастаған орган туралы және экспедиция бастаған адамдар туралы зерттеу жұмысы көптің қасы. Сондықтан тақырыптың мақсаты ол Орталық Азияға жіберілген экспедициялар туралы адамдар мен департаменттің туралы мәліметтерді талқылау.

Азия департаментінің құрылғаннан кейін 1819 жылы 22 сәуірде Сыртқы істер министрлігінің Мемлекеттік хатшысы К.В.Нессельроде бұл департаменттің "басты ісі ол азия халықтары, Ресейге бағынышты, сонымен қатар мемлекетіміз олармен сауда қатынасы және басқа да қатынастармен араласуы" деп анықтады [1, 151 б.]. Департаменттің ең бірінші директоры болып - К. К. Родофиникин болып тағайындалады. Департамент өзі екі отделдан тұрды: Бірінші ол түркі мен парсы мәселесі қарастырылды және кавказ халықтары туралы

болса, екінші отдел Кавказ, Астрахан, Саратов губернияларында көшпелі халықтар туралы, сонымен қатар қазақ тайпалары мен басқада азия халықтары мәселесінде жұмыстар жасалынады. Департамент ісіне азиядағы мемлекеттерімен және халқымен жұмыс бойынша байланыста болған губернаторлар, дипломаттар, мемлекеттік қызметкерлер кіретін еді. Бастапқы ісінде департамент Азия территориясына, әсіресе Қытайға ғылыми экспедицияларды жолдап жүретін [2, 19 б.]. Бірақ департамент Қрым соғысынан кейін, Орталық Азия территориясын барлау және жергілікті билеушілермен дипломатиялық байланысқа түсу болып табылатын.

Сондықтан департамент басшылығына білікті шығыстанушы 1856 жылы Егор Петрович Ковалевский оны басшысы болып тағайындалады. Ол Бухара мен Хивада, Ауғанстанда, Қытайда, Кашмирде, Моңғолияда, Египетте, Эфиопияда және басқа да көптеген елдерде болды. Сол себепті өзінің бастауымен Орталық Азия жерлеріне дипломатиялық экспедициялар қызу түрде жұмыстарын жүргізеді [3, 47 б.]. Ковалевский Ресей империясына маңызды үш дипломатиялық-барлау миссияны даярлайды: Н.В. Ханыковты Иранға (Хорасант), Н.П. Игнатъевті Орта Азия хандықтарына және Ш.Ш. Уәлихановты Шығыс Түркістанға (Қашқар) дайындауға және жіберуге дайындықтар бастайды [4, 116 б.].

Ханыковтың зерттеу экспедициясы басты мақсатты Хорасанды зерттеу, өйткені территория маңыздылығы бойынша бұл Парсы мемлекетінің ең үлкен шығыс территориясы болып табылатын. Сондықтан Н. В. Ханыков парсы тілін жетік меңгерген ОГҚ-ның мүшесі болған ғалымды осы экспедиция басшысы болып жібереді. Тегенранда парсы шахымен кездескенде, ол өз тарапынан Ханыков бастаған экспедицияға еш қарсылығы жоқ екенін атап өтеді. Хорасанд экспедициясында Персия мен Ауғанстандағы жағдай туралы, және екі ел арасындағы қарым-қатынастың сипаты туралы ақпарат жинау міндетке қойылды [5]. Зерттеу барысында Ауған мен Парсы елдер арасында Герат территориясы үшін тартыс болатының хабарлайды және өзінің Азиялық Департаментіне жазған жазбаларында парсы еліне сипаттама береді: "Бұл әлсіз держава (Персия) бізге сенімді одақтас немесе қауіпті жау бола алмайды. Бірақ оның тәуелсіздігі бізді Англия иеліктерімен жақындасудан және осы державамен соқтығысудан қорғайды, Персиямен жақындасу арқыды онымен сауда-саттықтың сәттілігінің кепілі болып табылады, ал біздің шекарамыздың тыныштығы оның ішкі тыныштығымен байланысты болып табылады". – деп көрсетіп келеді [6, 81 б.].

Игнатъев бастаған дипломатиялық экспедициясы Орталық Азиядағы Хиуа мен Бұхара хандығында елшілік ашып және осы елдер туралы мәләметтерді зерттеу болып табылды. 1858 жылдың ортасында Хиваға жеткен кезде, Игнатъев ханнан Амудариядан Бұхараға дейін ресейлік сауда компаниялары үшін коммерциялық тасымалдауға тыйым салуды алып тастауды талап етті және сонымен бірге Хиуа ханнан олардың астаналық нарықтарда мәмілелер жасауға мүмкіндік алды. Бір қызығы, Игнатъев Саид Мұхаммед ханға сыйлықтардың бірі ретінде ұсынған қарапайым шарманка болатын, ол билеушінің сүйікті музыкалық аспабына айналды. Сәл кейінірек орыс елшісі Бұхара әміріне сыйға тартқан резеңке жастық Насрулле ханға да ұнайды [6, 78 б.]. Бұхара әмірі төтенше Елшіге барлық орыс құлдарын босатуға, империядан әмірлікке келген саудагерлерді қорғауға алуға, коммерциялық кемелерге өз мемлекеті шегінде Амудария арқылы кедергісіз жүзу құқығын беруге және Ресей тауарларына кедендік баждарды азайтуға уәде берді. Ол өз жазбаларында хандықтардың әскери әлсіздігін мен жергілікті билеушілері Ресейдің Орталық Азияға қозғалысына тиімді қарсы тұра алмайтындығына көз жеткізуге болады деп хабарлап өтеді [7]. Игнатъевтің патша II Александрге берген есебіннің арқасында, Ресейдің шекараларын оңтүстікке қарайд қимылдарына жол беріп, оның тауарлары үшін жергілікті нарықтар ашуы керек деген сенімі көрініс тапты. Миссияларды қорытындылай келе, патша есептің шеттерінде былай деп жазды: "Мен үлкен қызығушылықпен және қуанышпен оқыдым. Генерал-майор Игнатъевке оң баға беру керек, ол ақылды және ептілікпен әрекет етті және біз күткеннен де көп нәрсеге қол жеткізді [8, 275 б.].

Шоқан Уәлиханов жан-жақты дамыған ғалым, философ, мәдениеттанушы, географ, этнограф, саяхатшы, жазушы, суретші ретінде көрсете алды. Шоқанның замандасы Григорий

Потанинге мынадай сөздер жатады: "қазақтар арасында Шоқанмен тең мағынаны тануға болатын бірде-біреуі жоқ" [9]. Шоқан Уәлиханов болса, Азиялық Департамен пен Географиялық қоғамның тапсырысымен Қашқарияға барлау экспедициясын бастайды. Қашқарияға қатынасу жолдарын нақтылау және осы оқшауланған аймақтағы істердің жай-күйі туралы ақпарат алу мақсатында Ш.Ш. Уәлиханов 1858 жылы шілдеде қауіпті сапарға аттанады [4, 118 б.]. Жасырынған офицер Алимбай деген саудагердің бетпердесін алып, өз керуен жолын бастайды. Уәлиханов пен оның серіктері биік тау асуларынан өтіп, ұзын тау мұздықтарын кесіп өткенде бірнеше қарлы бораннан аман қалады. Табиғаттың стихиясы мен өзендер түріндегі табиғи кедергілерден басқа, терең шатқалдарда өтіп бара жатқанда саяхатшыларды тонауға дағдыланған қарақшылар рейдтерінен үнемі қақтығыста болды [6, 83б]. Алайда, Уәлихановтың Қашқарияға аман есен келуі мен көпестер Алтышар немесе алты қаланың елі туралы түрі ақпараттар мен сауда жолдары туралы мәліметтер жинайды, Алтышарды жергілікті тұрғындар Шығыс Түркістанның осы облыстарын атады [4, 119 б.]. Бас штабтың нұсқауларына сәйкес, ол барлау жүргізіп, Қоқан хандығы мен Британдық Үндістанға басып кірудің барлық мүмкін жолдары немесе Қашқария арқылы оларға жетудің картаға түсіруі керек еді. Уәлиханов Қашқар және оған іргелес қалалар — олардың саяси және экономикалық жағдайы, жергілікті әскери күштердің жағдайы, Ресеймен тікелей байланыс орнату мүмкіндіктері туралы өте қызықты және маңызды мәліметтер жинады [6, 83 б.]. Саяхат барысында Шоқан Уәлиханов бірегей шығыс қолжазбаларын, сондай-ақ сирек кездесетін монеталарды қолға түсіріп алды. Ресейге оралғаннан кейін Уәлиханов Әулие Владимир орденімен марапатталып, дәрежесі штаб-капитанға көтерілді [4, 119 б.]. Оның 1860 жылы ОГК отырысында жасаған саяхаты туралы есебі жиналғандардың үлкен қызығушылығын тудырды және әскери басшылардың да, географ ғалымдардың да жоғары бағасына ие болды, өйткені ол Марко Полодан бері Орталық Азияның осы аймағынан аман-есен оралған бесінші еуропалық болып шықты. Уәлихановтың бақылаулары мен тұжырымдары алдымен Берлинде, содан кейін ағылшын баспаларының бірінде жарық көрген кітапта көрініс тапты [10, 100 б.].

Санкт-Петербургте Игнатъевтың ресми ақпараты, Ханьковтың жартылай ресми және Уәлихановтың құпия, Таяу Шығыстағы елшілер алған ақпараттар императорды 1859 жылы 2 және 9 қаңтарда Азия істері бойынша екі арнайы жиналыс шақыруға итермелейді. Талқылаудың негізгі мақсаты оңтүстікте, әсіресе Пишкек пен Яна қорған арасындағы кеңістікте империялық шекараны нығайтудың нақты жоспарын әзірлеу болды. Орынбор мен Самараның жаңа генерал-губернаторы А. А. Катенин оны ұстауға бюджет шығындарын үнемдеу үшін қолданыстағы Сырдария желісін нығайту ұсынылды. Кавказдағы вице-президент Князь Барятинский тағы да жоғарғы басшылықтың назарын Ұлыбританияның Персиядағы, Каспий маңы облысындағы және Қоқан хандығындағы дипломатиялық жетістіктеріне аударуға тырысты. Қорыта келгенде, кеңесте қатысушылар шекара билігін Британдық интригаларға қатысты жоғары қырағылықты сақтауға міндеттеп, Орталық Азияның оңтүстік шекараларына қарай экспансиялық іс-әрекеттерін уақытша кейінге қалдыру туралы шешім қабылдады [6, 83 б.].

Осылай Азия департаменті өз басына түскен миссияларын орындайды және әрбір зерттелетін территорияларға байланысты білікті адамдарды тандайды. Бұрын Ресей империясына белгісіз болған территориялар экспедиция арқылы анықталып шығады. Сол арқылы XIX ғасырдың 60-жылдан бастап Ресей империясы экспансиялық жорықтары бастады. Қорыта келе Азия департаменті патша үкіметіне Орталық Азияны жаулап алуға қажетті құнды деректерді қамтамасыз етті.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі

1. История отечественного востоковедения до середины XIX века. — М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. - 435 с.
2. Халфин Н.А. Россия и ханства Средней Азии (первая половина XIX века). Главная редакция восточной литературы Москва, 1974. - 399 с.
3. Халфин Н. А. Политика России в Средней Азии (1857-1868). — М.: Издательство

восточной литературы, 1960. - 272 с

4. История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года. — М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1997. - 536 с.

5. Яковлева М.Ю. Азиатские экспедиции императорского русского географического общества в годы правления Александра II. Теория и практика общественного развития (2013, № 12) Режим обращения: file:///C:/Users/hp/Downloads/aziatskie-ekspeditsii-imperatorskogo-russkogo-geograficheskogo-obschestva-v-gody-pravleniya-aleksandra-ii.pdf (Дата обращения 24.03.2023)

6. Сергеев Е.Ю. Большая игра, 1856 -1907: мифы и реалии российско-британских отношений в Центральной и Восточной Азии. — М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. - 454 с.

7. Блуднова Е.Ю. Мемуары графа Н.П. Игнатъева как исторический источник. Вестник РУДН. Серия <<История России>>. 2006. №3(7) Режим обращения: file:///C:/Users/hp/Downloads/memuary-grafa-n-p-ignatieva-kak-istoricheskiy-istochnik.pdf (Дата обращения 24.03.2023)

8. Игнатъев Н.П. Миссия в Хиву и Бухару в 1858 г. флигель-адъютанта полковника Н.Игнатъева. СПб.: Государственная типография, 1897. - 278 с.

9. Иманжүсіп Р., Тураров С.К. Наследие Шоқана Уалиханова в современном осмыслении. [Электронный ресурс]. Режим обращения: file:///C:/Users/hp/Downloads/nasledie-shokana-ualihanova-v-sovremennom-osmyslenii.pdf (Дата обращения 24.03.2023)

10. Валиханов Ч. Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Том 1 – Алма-Ата, Главная редакция Казахской советской энциклопедии, 1984. - 432с

УДК 9/94

УСВОЕНИЕ КОМПЛЕКСА ЗНАНИЙ ПО ИСТОРИИ МАЛОЙ РОДИНЫ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Игнатович Елизавета Алексеевна

liza10032002@yandex.ru

Студентка Уральского государственного педагогического университета

Института педагогики и психологии детства

Научный руководитель - Э.Е.Протасова

В современном образовательном пространстве изучение иностранных языков занимает важное место. Это связано с тем, что между странами установлены тесные связи во всех жизненных и внешнеполитических аспектах, будь то экономика, политика, образование, культура, наука, спорт и многое другое. Благодаря интернациональному расширению и глобализации возрастает значимость русского языка в странах Азии. Вследствие этого стоит отметить, что в Республике Казахстан русский язык является вторым языком, на котором говорят и общаются. Изучение русского языка считается обязательным и начинается уже в начальной школе.

Российскую Федерацию и Республику Казахстан связывают давние дружественные отношения и история. Исторически на территории Казахстана проживало и русскоязычное население. Можно отметить, что проблемы образования и воспитания в этих странах являются идентичными. В соответствии с этим актуальность данного вопроса можно выразить через цель Федерального образовательного стандарта РФ, которая ориентирована на становление личностных характеристик ученика. В процессе обучения у школьника формируется понимание любви к своему народу, краю, Родине, он становится гражданином, уважающим и принимающим ценности семьи и общества, любознательным и активно познающим мир. Цель общеобязательного стандарта начального образования Республики Казахстан направлена на формирование таких базовых ценностей, как казахстанский патриотизм и гражданская ответственность. Государственный общеобязательный стандарт начального